

Wydanie 2. Wskazano kilka technicznych poprawek języka, kilka literackich poprawek, ale przede wszystkim uzupełniono odnośniki do literatury przedmiotu w tym zakresie.

Autorka opracowała materiał w dość sprawnym tempie, rozprawy badawcze przez siebie zbierała w sposób systematyczny i regularny, co jest dowodem na jej wyjątkowość. Wskazano kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2. Wskazano również kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2.

W wydaniu 2. Wskazano kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2. Wskazano również kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2.

Wskazano kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2. Wskazano również kilka uwag i sugestii, które zostały uwzględnione w wydaniu 2.

Iwona i Krzysztof Dąbrowscy, **CMENTARZYSKO Z OKRESÓW PÓŻNOLATEŃSKIEGO I WPŁYWÓW RZYMSKICH W WESÓŁKACH, POW. KALISZ**, Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Polskie Badania Archeologiczne, nr 15, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, 95 s. 91 ryc. w tekście, 12 tabl.

Publikacja źródłowa stanowiska archeologicznego w Wesółkach, pow. Kalisz, zawiera opis wykopalisk, które prowadzili autorzy z ramienia Stacji Archeologicznej IHKM PAN w Kaliszu, oraz opracowanie resztek kostnych pochodzących z tego stanowiska.

Wesółki to miejscowość nad rzeką Prosną, 20 km na północ od Kalisza, identyfikowanego z Kalisią Ptolemeuszową. Poszukiwania powierzchniowe w Wesółkach ujawniły istnienie tam cmentarzyska oraz osady z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich. Wykopaliska na terenie cmentarzyska odsłoniły na przestrzeni ponad 2100 m² ogółem 71 grobów, 2 paleniska i 2 jamy. Z tego jeden grób (?) i jedna jama oraz pewna ilość luźnych znalezisk należy do kultury łużyckiej. Reszta datowana jest na okres od początku wieku I przed n.e. do drugiej połowy II w. n.e. Badania Dąbrowskich były realizacją szerszego programu naukowego, jaki postawili sobie historycy i językoznawcy polscy, a mianowicie badania, jaka była rola Celtów w procesie kształtowania się stosunków społeczno-gospodarczych w okresie późnolateńskim oraz jakie stosunki społeczno-gospodarcze zapanowały w okresie wpływów rzymskich. Odpowiedź na te pytania jest do tej pory mało zadawalająca; historycy i językoznawcy polscy są zgodni, że w badaniach tych nie może zabraknąć archeologów i że stanowiska w rejonie Kalisza są szczególnie cenne w badaniu wyżej wspomnianej problematyki. Tam bowiem na wiek I przed n.e. i pierwsze stulecie n.e. określa się lokalizację ważnego ośrodka kulturowego i gospodarczego. Stąd duże znaczenie badań archeologicznych,

jakie prowadzili Dąbrowscy w Wesólkach w latach 1961—1963. Wyniki tych badań wraz z dokumentacją rysunkową, fotograficzną i kartograficzną ogłoszono w omawianej publikacji.

Najobszerniejszą część książki (s. 11—75) stanowią opisy zawartości grobów z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich, omawianych numerami porządkowymi, które otrzymały w czasie prac wykopaliskowych. Każdorazowo podano wymiary i kształt grobu, opis znalezionych zabytków, określenie antropologiczne szczątków osteologicznych oraz chronologię w ramach podziału okresu późnolateńskiego wedle ostatnich ustaleń R. Hachmanna, a okresu wpływów rzymskich według ustaleń H. J. Eggersa i G. Kossacka.

Druga część pracy (s. 76—81) zawiera zwięzłą charakterystykę obrządku pogrzebowego i rozmieszczenia inwentarzy grobowych oraz krótkie omówienie ceramiki, uzbrojenia, narzędzi pracy i innych przedmiotów z cmentarzyska w Wesólkach.

Spśród 70 grobów 45 określono jako jamowe, 18 jako popielnicowe, 7 było zniszczonych. Wśród 42 grobów datowanych na okres późnolateński (od PL I do przełomu PL III i B I) przeważały groby jamowe, w stosunku 6:1 do popielnicowych. Od okresu B I przeważają groby popielnicowe, do których należą wszystkie najmłodsze chronologicznie zespoły odkryte na cmentarzysku w Wesólkach. Uboższe groby jamowe zawierały jedynie fragmenty glinianych naczyń. Bogatsze natomiast oprócz fragmentów zawierały także całe naczynia, a poza tym inne jeszcze przedmioty.

Groby popielnicowe obok popielnicy zawierały całe naczynia i ułamki oraz inne przedmioty metalowe i ich fragmenty. Część naczyń lub ich fragmentów nosi ślady wtórnego przepalenia. Częściowo zwinięte lub zgięte „rytualnie” przedmioty żelazne, jak miecze, groty, imacze tarczy, noże, nożyce, tłoczki, igły i szpile, występowały w obu typach grobów. Większość glinianych naczyń, jakie uzyskano w trakcie eksploracji grobów w Wesólkach, należy pod względem swego typu i skojarzeń do wyrobów miejscowych z I w. p.n.e. oraz I i II w. n.e. Można dodać, że wśród ceramiki jest unikalny okaz naczynia z kabiakiem, którego forma wzorowana była zapewne na wczesnych typach rzymskich wiaderek brązowych. Odkrycie w 33 grobach (tj. ok. 47 % wszystkich grobów) elementów uzbrojenia wysuwa cmentarzysko w Wesólkach na czołową pozycję wśród analogicznych stanowisk Wielkopolski i Kujaw. 7 grobów (tj. ok. 21 % grobów z bronią) wyposażonych było w uzbrojenie kompletne, składające się z grotu (lub grotów), tarczy i miecza, a w trzech wypadkach także ostróg. W tarczy i miecze wyposażone były 3 groby, same zaś miecze znaleziono w 4 grobach. W groty (jeden lub dwa) wyposażonych było tylko 10 grobów (tj. ok. 30 % grobów wyposażonych w broń). Stosunek ilościowy grobów wyposażonych w bogaty zespół uzbrojenia do grobów wyposażonych ubogo (jeden lub dwa groty) sugeruje istnienie w grupie społecznej użytkującej cmentarzysko w Wesólkach przewagi „wojowników” wyższej rangi nad „wojownikami” niższej rangi. Należy dodać, że niektórzy z „wojowników” byli kobietami: np. grot, tarcza i pochwa miecza zostały wydobyte z grobu 48, gdzie pochowana była kobieta w wieku ok. 45 lat, a pojedyncze groty wydobyto z grobów 49 i 66, gdzie pochowane były kobiety w wieku 30 i 30—60 lat. W wyposażeniu grobów „wojowników” wyższej rangi specjalną pozycję zajmuje znalezisko „rytualnie” zwiniętego rzymskiego miecza obosiecznego, oznaczonego imieniem wytwórcy, wypisanym literami łacińskimi (ALLIVS PA) w grobie 20. Wśród narzędzi pracy odkrytych w Wesólkach uderza znaczna ilość znalezisk narzędzi kowalskich. Szczególnie obficie wyposażony w narzędzia kowalskie (kleszcze, trzy pilniki, dwie piłki, przecinak, przebijak, młotek żelazny i in.) był grób 36, w któ-

rym pochowano mężczyznę w wieku 16—20 lat. Jeszcze dwa inne groby (3 i 46) zawierały w swym inwentarzu po młotku i pilniku. Z innych przedmiotów odkrytych na cmentarzysku w Wesólkach zwraca uwagę para brązowych okuć rogów do picia, które zostały wydobyte z grobu 25, gdzie pochowany był mężczyzna w wieku 40—50 lat. Rogi do picia stanowiły wyposażenie grobów osób zajmujących szczególną pozycję w ówczesnej hierarchii społecznej. Spotyka się je w grobach typu „książęcego”.

W trzeciej części pracy (s. 82—85) została omówiona pokrótce chronologia cmentarzyska w Wesólkach. Podstawą datowania poszczególnych grobów jest analiza typologiczno-stylistyczna ich inwentarzy. Na tabeli G (s. 84—85) autorzy podali przegląd wyznaczników, którymi posługiwali się opracowując chronologię grobów. Datowanie 44 grobów (ok. 63 % wszystkich grobów) zostało oparte na analizie porównawczej fibul, klamer, sprzączek i okuć pasów, części uzbrojenia, narzędzi pracy oraz ceramiki. Chronologia 26 grobów (ok. 37%) wobec braku innych zabytków została oparta na analizie porównawczej ceramiki i budzi wątpliwości. Wśród grobów o wątpliwej chronologii znajdują się wszystkie najstarsze groby, datowane na PL I (grób 1), PL II (groby 37, 52 i 56) oraz PL II/III (grób 54), wyznaczające najwcześnieją użytą część cmentarzyska w Wesólkach. 62 groby (w tym 20, tj. ok. 32 %, o wątpliwej chronologii) datowane są na okres PL III—BI, a 3 groby na okres BII. Najintensywniej użytkowane było cmentarzysko w Wesólkach w okresie PL III i BI, tzn. od 25/20 r. przed n.e. do ok. 68 r. n.e. Rozpatrując rozmieszczenie grobów chronologicznie sobie współczesnych na cmentarzysku w Wesólkach, nie widzimy wyraźniejszych skupień, tak jak np. w Rządzu czy w Wilanowie.

Czwarta część pracy (s. 86—90) zawiera uwagi na temat struktury społecznej ludności pochowanej na cmentarzysku w Wesólkach.

Antropologiczne dane, odnoszące się do liczby osobników, ich płci i wieku, uzyskano z 51 grobów. Z 19 grobów (ok. 27 %) brak jest danych w tym zakresie. Na 66 badanych antropologicznie osobników 17 (ok. 26 %) zidentyfikowano jako mężczyzn, 22 (ok. 33 %) jako kobiety, a 24 (ok. 35 %) jako dzieci (3 było nieokreślonych). Przeważającą grupę stanowiły groby jednostkowe, wśród których jest równa ilość pochówków mężczyzn i kobiet. W grobach zbiorowych ilość pochówków kobiet jest dwukrotnie wyższa niż mężczyzn. Spośród 14 grobów zbiorowych 7 zawierało szczątki kobiety i dziecka, 2 (w tym jeden wątpliwy) zawierały szczątki mężczyzny i dziecka, jeden — szczątki mężczyzny i kobiety, zmarłych w wieku ok. 20—30 lat, i jeden zawierał szczątki trzech osób, a mianowicie mężczyzny, kobiety i dziecka. Największa liczba zgonów przypadła w klasie wieku 20—40 lat. Tylko ośmiu osobników zmarło w wieku 40—60 lat. Na podstawie wyników ekspertyzy antropologicznej oraz danych archeologicznych autorzy wysuwają przypuszczenie, że grupa ludzka użytkująca cmentarzysko w Wesólkach około przełomu er mogła liczyć od 15 do 30 osób.

Zróżnicowanie majątkowe zmarłych pochowanych na cmentarzysku rysuje się dość jasno. Stosunek grobów bogato wyposażonych do pozostałych jest wysoki i ma się jak 2 do 7. Cztery groby, a mianowicie 20 A i 25 oraz 3 i 36 zwracają na siebie specjalną uwagę — pierwszy wyposażeniem w rzymski miecz, drugi w parę rogów do picia, trzeci i czwarty wyposażeniem w narzędzia kowalskie. Skupiają się one w centralnej części cmentarzyska. Według autorów na cmentarzysku grupę podstawową stanowili wojownicy. Spośród 33 grobów zawierających elementy uzbrojenia 3 wyposażone były w ostrogi, co dawałoby stosunek 1 jeźdźca do 10 pieszych. Bogaty i różnorodny asortyment narzędzi kowalskich wskazuje na pozycję społeczną i zawód zmarłych, których określić można jako mistrzów kowalskich.

Widząc w produkcji metalurgicznej jedną z głównych podstaw utrzymania i za-
możności tej grupy przyjąć można, iż pracował tam jeden większy warsztat, za-
trudniający obok mistrza także pomocników. Taka organizacja mieściłaby się
w rodowej strukturze osiedla. Wszyscy rzemieślnicy byli równocześnie wojowni-
kami i to wyższej rangi (groby 3, 36 i 46).

W końcowym rozdziale (s. 91—92) autorzy dają krótki przegląd wniosków na-
tury ogólnej, zwłaszcza na temat związków rejonu Kalisza z Celtami i Rzymia-
nami.

Praca zaopatrzona jest w obszerne streszczenie w języku angielskim.

Sumienne opisanie znalezisk, bogata dokumentacja oraz interpretacja antro-
pologiczno-archeologiczna podnoszą wartość źródłową tej cennej publikacji.
Zestawienia, wykazy i tabele oraz plany zasługują na specjalną uwagę — mówią
one o rozbudowie warsztatu badawczego.

Leszek Gajewski